

В.А. Вергун, д-р екон. наук, проф.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНТЕРЕСІВ НАЦІОНАЛЬНОГО БІЗНЕСУ ЗАСОБАМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ (НА ПРИКЛАДІ НІМЕЧЧИНИ)

У статті проаналізовано механізм економічної дипломатії Німеччини з точки зору забезпечення інтересів національного бізнесу на зовнішніх ринках. Підкреслено, що його ефективність забезпечується динамічною взаємодією різнорівневих інституційних та функціональних елементів, поєднанням офіційної та неофіційної економічної дипломатії.

The paper analyses the mechanism of German economic diplomacy in view of provision for national business interests on the foreign markets. It is emphasized that its efficiency is ensured by dynamic interactions of multi-tiered institutional and functional elements combining formal and informal diplomacy.

Ключові слова: економічна дипломатія, міжнародна конкурентоспроможність, зовнішньоекономічна діяльність, економічна рівновага.

Keywords: economic diplomacy, international competitiveness, foreign economic activity, economic equilibrium.

Економічна дипломатія ФРН, її становлення та розвиток віддзеркалюють як спільні загальноєвропейські, «єсівські» тенденції та закономірності, так і національну специфіку. Таке суперечливо-діалектичне поєднання зумовлено тими обставинами, що Німеччина, як одна з провідних країн – членів ЄС частину функцій економічної дипломатії передала до Брюсселю, здійснюючи тим самим спільну європейську зовнішньоекономічну політику. З іншого боку, у ФРН успішно функціонує і інтенсивно розвивається національна економічна дипломатія, яка не лише доповнює загальноєвропейську, але й забезпечує максимально можливу реалізацію економічних, соціальних і, врешті решт, політичних інтересів країни, суб'єктів її господарської, в т.ч. і зовнішньоекономічної діяльності. Методи та інструменти, весь механізм економічної дипломатії спрямовані на зміцнення позицій Німеччини у світовому співтоваристві, посилення міжнародної конкурентоспроможності німецьких товарів і послуг, на регіональних та глобальних ринках. Будучи третьою за сукупною економічною потужністю країною, ФРН займає одне з провідних місць у світовій економіці, за часткою у світовому експорті вона посідає перше місце. Економіка країни значною мірою зорієнтована на світовий ринок, майже кожен третій євро німецькі підприємці отримують за рахунок експорту, майже кожне четверте робоче місце залежить від зовнішньої торгівлі. Головним пріоритетом і в той же час особливістю всієї, в тому числі й економічної, дипломатії ФРН є чітка орієнтація на підтримку і захист німецьких економічних інтересів за кордоном. Цьому пріоритету підпорядковані завдання і цілі економічної дипломатії країни [1, с. 82-84].

Ці завдання та цілі включають як стандартні, тобто ті, що характерні для більшості держав, так і спеціальні. До стандартних відносяться:

- захист економічних інтересів ФРН та прав суб'єктів підприємницької діяльності в державі перебування;

- сприяння розвитку торговельно-економічних зв'язків, залученню іноземних інвестицій у пріоритетні сфери економіки і виконанню міжнародних договорів ФРН, укладених із державою перебування;

- інформування органів державної виконавчої влади про цінову, податкову, тарифну політику, яку проводить держава перебування стосовно товарів, що експортуються;

- підготовка висновків щодо доцільності імпорту товарів та послуг, залучення кредитів із держави перебування, виходячи із запропонованих державою перебування цін, тарифів, кредитних ставок тощо.

Спеціальні цілі економічної дипломатії ФРН включають:

- забезпечення енергетичної безпеки ФРН шляхом досягнення домовленостей щодо стабільного постачання енергоносіїв та диверсифікації джерел енергопостачання;

- підвищення інвестиційної привабливості ФРН та забезпечення інтересів німецьких інвесторів за кордоном.

У ФРН, як і в інших країнах не лише Європи, а й світу, відсутній орган державного управління (міністерство, відомство) з абсолютною прерогативою здійснення відповідних повноважень та функцій економічної дипломатії, проте необхідно зазначити, що в Німеччині створена і діє розгалужена, багаторівнева, різногалузєва та багатоаспектна система офіційної і неофіційної дипломатичної підтримки і сприяння зовнішньоекономічній діяльності [2].

Структура органів, що займаються питаннями економічної дипломатії, включає як державні, так і громадські та приватні організації. Питання специфіки структури цих органів у ФРН пояснюється тим, що Німеччина – федеративна держава, землі якої мають значну автономію. Проте, Конституція країни визначає, що зовнішні зносини з іноземними державами відносяться виключно до компетенції Федерації (ст. 32), їй надається виключна законодавча компетенція у цій сфері (ст. 73). МЗС являється вищою виконавчою інстанцією, яка втілює в життя зовнішню економічну політику ФРН і відповідає за підтримку відносин з іноземними державами і міжнародними організаціями. Але на неофіційному рівні (т.зв. публічна економічна дипломатія) органи суб'єктів федерації (земель) та приватні структури активно займаються економічною дипломатією для забезпечення та просування власних економічних інтересів [3, с.162-170].

Підтримку та сприяння зовнішньоекономічній діяльності, передусім розвитку національного експорту у ФРН, надають державні, громадські, приватні структури: парламенти Федерації та земель; Федеральні та земельні міністерства; Федеральне відомство економіки та експортного контролю; Федеральна спілка оптової та зовнішньої торгівлі Німеччини, Федеральна спілка німецької промисловості, Спілка аграрних виробників Німеччини та ін., асоціації: Федеральне об'єднання промислово-торгівельних палат; представництва промислово-торгівельних палат за кордоном, як наприклад, Бюро Делегата німецької економіки в Україні; земельні палати; Східний комітет німецької економіки; фінансово-кредитні інститути тощо.

Роль парламенту (Бундестагу та Бундесрату) в контексті функцій і завдань економічної дипломатії полягає у створенні нормативно-правового поля для діяльності як національних, так і зарубіжних компаній на німецькому ринку, прийнятті відповідних законів, спрямованих на захист інтересів вітчизняних фірм, на реформування всієї соціально-економічної сфери країни.

Динамічна рівновага Німецького Бундестагу його ефективна законодавча діяльність забезпечується як внутрішніми факторами – діяльністю партійних фракцій, комітетів чітким регламентом роботи, так і зовнішніми противагами - правом вето Бундесрату на більшість рішень першого, а також діяльністю Федерального уряду, який захищений від парламенту системою конституційного регулювання та можливістю Федерального Конституційного суду виносити рішення щодо конституційності законів, які приймає парламент.

Центральну роль у структурі механізму економічної дипломатії ФРН відіграють Відомство Федерального канцлера, Федеральні міністерства закордонних справ; економіки та праці; економічного співробітництва та розвитку; фінансів; захисту прав споживачів, продовольства і сільського господарства; Федеральне відомство із зовнішньоторговельної інформації. Відомство Федерального канцлера є вищим органом виконавчої влади Німеччини, головна функція якого полягає в координації всієї урядової політики, здійсненні керівництва діяльністю міністерств і відомств на основі трьох принципів: канцлерства, колегіальності і персональної відповідальності.

Згідно першого принципу Федеральний канцлер визначає головні засади та напрямки політики, в т.ч. і зовнішньоекономічної і несе за них відповідальність, здійснює керівництво Урядом.

Згідно принципу колегіальності Федеральний канцлер та міністри спільно дискутують та вирішують найбільш актуальні проблеми внутрішньої та зовнішньої політики. Канцлер бере участь у дискусіях як «перший серед рівних», рішення кабінету приймаються більшістю голосів. Принцип персональної відповідальності передбачає невтручання Федерального канцлера у повсякденну діяльність міністерства та міністра. Разом з тим, він передбачає персональну відповідальність за прийняті рішення і дотримання визначених канцлером політичних рамок діяльності того чи іншого міністерства.

Крім того, у структурі Відомства Федерального канцлера діють відповідні структурні підрозділи (реферати, відділи), які безпосередньо здійснюють дипломатичну підтримку різноманітних сфер зовнішньоекономічної діяльності як на дво- так і багатосторонньому рівнях.

Хоч відповідно до конституції ФРН, основні напрямки зовнішньоекономічної політики країни визначаються Федеральним канцлером, за яким – прийняття остаточних рішень з принципових питань економічної дипломатії держави, однак це не применшує ролі Федерального міністерства закордонних справ [4, с.28-31].

В межах основних напрямків зовнішньоекономічної політики ФРН, в міжнародних справах Федеральний міністр веде справи самостійно і під власну відповідальність. Будь-які конкретні настанови у сфері економічної дипломатії, від кого вони б не надходили, можуть передаватись апарату Міністерства чи закордонним представництвам лише через міністра.

Міністру безпосередньо підпорядковуються керівний штаб (включає 3 реферати, які виконують функції організаційної підтримки діяльності міністра), штаб планування, який здійснює довгостроковий зовнішньополітичний аналіз та відпрацьовує зовнішньополітичні концепції, а також центр реагування на кризові ситуації.

Питання суто економічної дипломатії є прерогативою другого та третього політичного управління (Abteilung), управління Європи та економічного (четвертого) управління.

Крім МЗС, питання економічної дипломатії займаються також Федеральне міністерство економіки і праці ФРН, галузеві Міністерства в рамках своєї компетенції, та спеціальні вузько профільні агентства і відомства (також в межах своєї компетенції). Федеральне міністерство економіки і праці, його структурні підрозділи (департаменти, відділи) реалізують урядову економічну політику, спрямовану на забезпечення:

- довгострокового економічного зростання та високої конкурентоспроможності німецької економіки;

- високого рівня зайнятості в країні;
- соціальної захищеності населення;
- сприяння новим сучасним технологіям та інноваціям;
- створення балансу економічних і екологічних цілей;
- активізації участі в міжнародному поділі праці і зміцнення позицій країни на світових

ринках;

- економічного сприяння новим федеральним землям;
- економічного сприяння малому і середньому бізнесу.

Федеральне міністерство економіки та праці Німеччини регулярно розробляє середньострокові (на чотири роки) цільові програми економічного розвитку країни, причому вони щорічно коригуються та продовжуються на рік за принципом «сталого програмування» [5].

Перед міністерством поставлені наступні головні цілі:

- підвищення кількості зайнятих;
- забезпечення перспектив економічного зростання та конкурентних переваг для

німецької економіки;

- забезпечення соціальної безпеки і соціальної стабільності;
- поєднання економічних та екологічних цілей;
- застосування світових досягнень на ринку праці та більш широке розповсюдження режиму вільної торгівлі з іншими країнами;
- побудова інформаційного суспільства.

Основними завданнями міністерства є:

- створення економічних умов для забезпечення особистої та підприємницької свободи при здійсненні господарської діяльності;
- забезпечення чесної конкуренції та стабільності економіки;

- шляхом законодавчих, адміністративних та координаційних можливостей міністерства здійснення регіональної, енергетичної, підприємницької та зовнішньоекономічної політики;

- забезпечення функціонування соціальної ринкової економіки.

Виконанню поставлених цілей і завдань підпорядкована і структура міністерства (див. схему складену автором).

Федеральне міністерство економіки і праці Німеччини

Міністр					
Парламентський* статс-секретар	Парламентський* статс-секретар	Парламентський* статс-секретар	Статс-секретар	Статс-секретар	Статс-секретар
Уповноважений за здійснення державної політики у сфері малого і середнього бізнесу	Уповноважений за здійснення державної політики на повітряному транспорті та координатор космічних програм	Депутат Бундестагу	Координатор здійснення державної політики на морському транспорті та пов'язаної з ним інфра-структури	Уповноважений канцлера за підготовку зустрічей «Великої сімки»	Загальні питання
Департамент малого і середнього бізнесу, ремісництва, сфери обслуговування та освіти	Департамент зовнішньоекономічних зв'язків	Департамент європейської та міжнародної політики	Департамент промисловості, транспорту, захисту навколишнього середовища	Адміністративний департамент	Департамент телекомунікацій
Департамент ринку робочої сили	Правовий департамент	Департамент економічної політики	Департамент ринку енергетики	Департамент технологій та інновацій	Департамент пошти

* - є представником міністра в парламенті, його постійних комісіях

Рис. 1. Структура Федерального міністерства економіки і праці Німеччини

До сфери управління Міністерства також належать: Агентство зовнішньої торгівлі, Державна служба експортного контролю, Федеральна служба ринку робочої сили, Федеральна служба безпеки праці та медицини, Федеральна антимонопольна служба, Служба телекомунікації та пошти, Агентство техніки, технології та науки.

Крім того, Міністерство опрацьовує питання структурної політики (галузевої та регіональної), які стають все більш важливими елементами «економічного програмування», розробляє коротко- та середньострокові програми для структурно-кризових галузей (суднобудівної, текстильної, чорної металургії), сучасних наукоємних галузей (виробництва

ЕОМ та ядерних реакторів, авіакосмічної галузі), а в останні роки приділяє все більшу увагу програмам у сфері розвитку енергетичного господарства.

Федеральне міністерство фінансів як одна з інституцій економічної дипломатії на основі програм Міністерства економіки розробляє середньострокові фінансові плани для федерального бюджету. Саме державні фінанси є головним інструментом реалізації цих програм. Мінфін ФРН проводить у життя бюджетно-фінансову політику країни. Міністерство здійснює фінансове планування в країні, виробляючи рекомендації бюджетного планування федерації, земель і громад, готує проект федерального бюджету, який має бути збалансований за доходами і витратами. Міністерство здійснює також підготовку основних рішень загальноекономічного характеру, здійснюючи аналіз економічного та фінансового становища країни, і розробляє відповідну середньострокову концепцію. До важливих завдань цього відомства належить проведення ефективної податкової, митної і валютно-кредитної політики країни. [6]

Федеральне міністерство економічного співробітництва та розвитку (ФМЕСР) Німеччини є тією інституцією, яка у значній мірі забезпечує реалізацію завдань багатосторонньої, глобальної економічної дипломатії, оскільки до його повноважень належить розробка та впровадження програм економічної допомоги та співпраці з країнами, які не є членами європейського Союзу та групи країн «Великої сімки», розвитком стратегії та спільних програм економічного співробітництва Німеччини, країн ЄС, ОЕСР та країн «Великої сімки» з країнами, що розвиваються.

Окрім зазначених міністерств (інституцій) регулюючі економіко-дипломатичні функції виконують і інші федеральні міністерства та відомства, зокрема Федеральне міністерство захисту прав споживачів, продовольства і сільського господарства, Федеральне міністерство із захисту навколишнього середовища, природи і ядерної безпеки.

У Німеччині, поряд з інституціями офіційної державної економічної дипломатії потужну роль відіграють інститути недержавні, приватні або громадські, завдяки діяльності яких максимально повно лобіюються як інтереси окремих бізнесових кіл, так і німецького бізнесу в цілому.

Специфічною особливістю німецької дипломатії у її взаєминах з Україною є діяльність таких недержавних інституцій як Бюро Делегата німецької економіки в Україні та Східний комітет німецької економіки. Бюро Делегата німецької економіки розпочало свою діяльність у червні 1993 року на підставі урядової угоди між Україною та Німеччиною.

Згідно зі своїм правовим статусом. Бюро є представником Асоціації торговельно-промислових палат ФРН, виступає вільним утворенням підприємців з ФРН та країн-партнерів і репрезентує в Україні інтереси німецьких підприємців, фірм, спілок та об'єднань, які працюють у сфері виробництва, торгівлі, послуг та банківської справи.

Основне фінансування діяльності Бюро здійснюється за рахунок коштів Асоціації торговельно-промислових палат ФРН, частково воно фінансується також державою.

Головне завдання бюро та зовнішньоторговельних палат у цілому полягає у захисті економічних інтересів та сприянні економічному співробітництву. Головною метою діяльності Бюро та палат є малі та середні підприємства; на сьогодні вони об'єднують

більше 40 тис. ділових структур та представлені в 75 країнах 110 представництвами. Головна увага приділяється країнам ЦСЄ, Латинської Америки та Азії. Розвиток представництв знаходиться в тісній залежності від розміру торговельно-економічного співробітництва ФРН та представленої країни [7].

Бюро Делегата і зовнішньоторговельні палати мають наступні загальні завдання: інформаційне забезпечення; дослідження ринків, консалтингове супроводження фірм; надання сприяння в організації ділових поїздок, зустрічей, участі в ярмарках та ін. заходах; супроводження окремих проектів; сприяння в обміні досвідом, стажуванні та підвищенні кваліфікації; лобювання інтересів ділових кіл.

Головні напрями діяльності Бюро безпосередньо полягають у наданні практичної допомоги суб'єктам підприємницької діяльності всіх форм власності як у Німеччині, так і в Україні. А саме:

- встановлення прямих ділових контактів між підприємцями;
- надання консультативно-інформаційних послуг щодо ринків обох країн, можливостей та умов придбання і збуту товарів та обладнання;
- надання, у разі потреби, практичної допомоги у вирішенні питань, що виникають у процесі економічного співробітництва між Україною та ФРН через представництво інтересів українських та німецьких підприємців у відповідних урядових та неурядових структурах обох країн у межах своєї компетенції;
- вивчення інвестиційного клімату в Україні та забезпечення інформаційно-правової підтримки реалізації проектів, пов'язаних із здійсненням німецьких інвестицій в економіку України;
- консультація з правових питань підприємницької діяльності на ринках України і Німеччини;
- візовий сервіс, надання послуг перекладачів тощо.

Бюро Делегата німецької економіки в Україні здійснює свою діяльність у тісному співробітництві з Посольством ФРН у Києві і не спрямовує її на отримання прибутку, для українських партнерів свої послуги Бюро надає безкоштовно. У Дніпропетровську та Одесі працюють філії цієї недержавної інституції.

Східний комітет німецької економіки як інституцію економічної дипломатії було створено у 1952 році з метою сприяння розвитку торгівлі ФРН з країнами комуністичного блоку, зовнішньоторговельні відносини яких регулювалися на державному рівні.

Східний комітет є загальним органом провідних спілок та об'єднань німецької економіки, а також окремих підприємств.

В силу високого ступеню відкритості економіки Німеччини, її експортоорієнтованості одним із головних завдань національної економічної дипломатії є державна підтримка вітчизняного експорту.

Система державної підтримки національного експорту ФРН здійснюється за наступними основними напрямками: страхування експортних кредитів, сприяння в

здійсненні ярмарково-виставкової діяльності за межами ФРН, консультативно-інформаційне забезпечення діяльності німецьких фірм-експортерів.

Поряд з державними структурами велику допомогу експортерам у ФРН надають також інституційні структури неофіційної економічної дипломатії, зокрема, товариства та приватні організації. Спілки, асоціації, об'єднання, фонди та інші подібні недержавні структури є у ФРН важливим фактором системи дипломатичного забезпечення німецького експорту і нерідко справляють на розвиток експортної галузі країни більший вплив, ніж державні органи. Представники німецьких спілок є, наприклад, постійними членами різного роду консультативних органів в урядових установах, зокрема, у Федеральному міністерстві економіки та праці Німеччини, Федеральному міністерстві фінансів тощо [8, с.283-286].

Як і в інших країнах, помітне місце в системі економічної дипломатії Німеччини займають її дипломатичні представництва за кордоном та відповідні зовнішньоекономічні (торговельно-економічні) підрозділи.

Принциповим є те, що діяльність дипломатичних представництв Німеччини за кордоном, а також інших економічних структур у країнах-партнерах не розглядається як самодостатня. Результати їх спільної діяльності є важливим джерелом для проведення системної та глибокої аналітичної роботи в міністерствах, відомствах, промислових спілках, великих підприємствах ФРН, на підставі якої складаються остаточні висновки про доцільність чи недоцільність здійснення інвестицій, розвитку торговельних зв'язків, участі у проектах, розширення економічної присутності та ін. Саме наявність широкої та всебічної інформації, її своєчасна обробка і порівняння економічних умов у різних країнах світу дозволяють німецькому бізнесу робити виважені кроки на світовому ринку, обирати найбільш оптимальні рішення, і на цій підставі, успішно конкурувати з іншими країнами в умовах економічної глобалізації.

Німеччина має намір і надалі зміцнювати свої позиції як на традиційних, так і на нових ринках збуту, підвищувати конкурентоспроможність своїх експортних товарів і технологій, усіляко сприяти експортерам, підсилювати представництво німецької економіки за кордоном за допомогою державних у т.ч. дипломатичних, суспільних організацій і приватних структур, які у сукупності і взаємодії являють собою систему економічної дипломатії країни.

Література:

1. Дипломатия иностранных государств / Под. ред. Т.В. Зоной. МГИМО., М. 2004.
2. Попов В.И. Современная дипломатия: теория и практика. МГИМО., М. 2006.
3. Німеччина у фактах. Соцієметс., Франкфурт-на-Майні. 1996.
4. Б.І. Гуменюк, О.В. Щерба. Сучасна дипломатична служба. К., Либідь, 2001.
5. <http://www.bmwa.bund.de>
6. <http://www.pwc.com/de/ger/main/home/>
7. <http://www.bfai.de>
8. Ги Каррон де ла Каррьер. Экономическая дипломатия. Дипломат и рынок., М., РОССПЭН, 2003.